



АЯЗ ГЫЙЛӘЖЕВ

БЕРЕНЧЕ  
ЖЫР

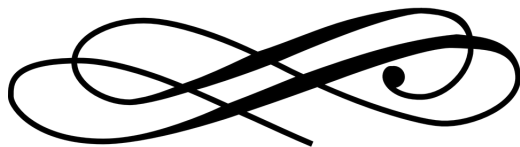
# АЯЗ ГЫЙЛӘЖЕВ

## БЕРЕНЧЕ ЖЫР

Хикәя тексты 2013 елда басылган  
Аяз Гыйләжевның 2нче жилд  
САЙЛАНМА ӘСЭРЛӘР китабыннан алынды.  
Сканлау, текстны тану, тикшереп укып  
чыгу һәм китап калыбына күчерү  
Зәһир Г. Хәсән тарафыннан башкарылды.  
21.11.2017

**Казан**

*Zahir G.X.*



Алик үтенеп сорады:

— Йә инде, килерсеңме?

Кыз керфекләрен аска төшереп уйга калды. Аның Алик учындагы бармаклары сизелер-сизелмәс кенә калтырандылар. Бер минут аның күңелендә яшерен көрәш барды.

— Аңа кадәр шактый вакыт бар бит әле, Алик, - диде ул.

— Юк, син әйт, килерсеңме? Килерсеңме?

Алик кызның кайнар бармакларын ныграк кысты, гүя ул кызны уңай җавап бирергә мәҗбүр итәргә тели иде.

— Килермен, Алик, - дип пышылдады кыз акрын гына һәм кинәт кычкырып җибәрде: — Алик, юләрләнмә, егасың!

Алик көчле кулларына кызны күтәреп әйләндереп алды.

— Уф, котым калмады, - диде кыз, көчкә тынын алган кебек итеп.

— Димәк, син килерсең? Кара аны, алдама!

— Ярар, бар инде, Алик. Вакыт соң бит. Иптәш кызлар әле дә үпкәләгәннәрдер, гомер эчендә бер килеп чыктым да синең белән дөньяны оныттым.

— Хуш, жаным!

— Җаным! - Кыз егеткә бармак янады һәм җәһәт кенә ишегалдына кереп югалды.

Алик, күкрәгенә тулган шатлыкның муллыгын, аның рәхәтен тоеп, эре-эре атлап кайтып бара иде. Аның киң елмаюын, «килермен» дип пышылдап куюын төнгә караңгылык кына яшерә. Әмма ул елмая. Димәк, ул киләчәк! Ул — Ләйлә — балалар бакчасында эшләүче кыз. Ләйлә матур ул. Аның күзләре көләр. Шул кыз бүген Аликка бөтен кичен бирде.

Юк, болай гына булмый, эштә бераз тырышырга туры килер, алдагы получкадан берәр бик шәп ефәк күлмәк алып жибәрми булмас!

Унике бүлмәле, озын тар коридорлы тулай торакның унынчы бүлмәсенә елмаеп килеп керде Алик. Ут кабызды. Йокага китәргә өлгермәгән бүлмәдәше Камил башын калкытты.

— Репетиция качмый ул, дуслым! Репетициядән башка да үз-үземдә шундый көч, шундый талант сизәм! — Алик кулларын кушырып маңгай турына китерде, тантаналы кыяфәт алып туктап калды.

Камил киң итеп иснәде, күзләрен йома-йома, одеялын иңенәрәк тартты һәм:

— Талант, имеш! Әйе, син талантлы, эһ, репетицияне гел өзеп килүең өчен, үзешчәннәр түгәрәгеннән чыгарырга булдылар, - диде.

Аликның тантаналы горурлыгы бер минутта юкка чыкты.

— Минеме? Кемнәр? Син үзең башлап йөргәнсеңдер әле, Камил! Чыгарырга булдылар, имеш... Чыгарырга булдык, диген.

Камил башын күтәрде.

— Мин дә бу тәкъдимгә тавыш бирдем. Әллә сине, бүлмәдәшем, иптәшем дип, бу очракта яклап торыр дип уйладыңмы?

Алик аксыл плащын, шакмаклы кепкасын урындык өстенә атып бәрде дә койкасы өстенә килеп утырды:

— Миңа да ялынып килер көнегез булыр әле! Ашыкмагыз! Район, өлкә олимпиадаларында почёт грамоталары белән бүләкләнгән Алик диләр аны, абыегызны!

Камил дәшмәде. Әллә инде йокыга китте, әллә инде, Аликның характерын белгәнгә күрә, сөйләшүне артыкка санады... Әмма Алик тиз генә тынычлана алмады. Ул бер ботинкасын салган килеш уйланып утырды, аннан кинәт кенә аның

күз алдына караңгыда чак кына шәйләнгән кызның ягымлы йөзө килде, һәм ул бик якында гына «килермен» дип пышылдаганны ишетте, Аның яңак сөякләре тартышып киттеләр, күкрәгеннән саңгырау гына ыңгырашу атылып чыкты.

Ул көч белән ботинкасын койка астына ыргытты, утны сүндереп, караңгыда ашык-пошык кына чишенде дә, киёмнәрен анда-монда чәчеп, салкынча одеял, простынялар арасына сузылып ятты. Тик тынгысыз уйлар аны монда да көтеп торганнар икән. Ләйлә белән очрашыр өчен ул никадәр көч түкте, тырышты. Аңы үзешчәнлек түгәрәгенең кичәсенә чакырып, жыры, моңы белән аның исен китәрергә генә уйлаганда... их!

— Камил, Камил!

Камил йоклый идеме, дәшмәде.

Беренче мәртәбә репетицияне нигә калдырган иде соң әле ул? Ә! Таныш малайның туган көне иде бит. Икенчесендә агрономның радиоалгычын төзәтергә барган иде бугай. Ләйлә белән күрешәм дип, ерак посёлокка дүрт мәртәбә барды, ахры. Күбрәк жыела икән жыелуын. Тик Алик талантлы егет бит, аңа, башкалар кебек, бөтен репетицияләргә йөрмәсә дә ярый. Юк, иртәгә ул барыбер үзенекен итәр, түгәрәк житәкчесе Анна Павловна белән, сөйләшер. Анна Павловна аны ярата, әле күптән түгел генә ул Анна Павловнаның квартирасында булды, аның электр плитәсен рәтләп бирде. Бәлки әле, ул моны да онытмагандыр. Башка вакыт булса, Алик концерт программасыннан үзен чыгарып ташлауларына төкереп кенә карар иде. Ә бу юлы! Яңа посёлокта беренче мәртәбә булачак зур концертта ничек катнашмый каласың?

Биредә Казахстанның таулы районында туып үскән Аликның җырчы икәнлеген барысы да беләләр. Ә яңалар, чирәм җирләргә быел гына килгән комсомолецлар? Аннары ул Ләйләне дә чакырды бит кичәгә. Ләйләне дә! Ләйлә — матур кыз. Аның күзләре көләләр. Тик менә Алик кына көлә алмый. Койка пружиналары иләмсез шыгырдыйлар, матрац та

бүген гажәп каты, простынялар бер-берсенә уралып бетәләр.

Түгәрәк членнарының карары каты иде. Аликны концертка катнаштырмадылар. Комсомол яшьләргә багышланган әдәби-музыкаль монтажда Алик урынын чирәм жырләргә быел гына килгән, төзелештә яңа гына эшли башлаган яшь ташчы Бориска бирделәр.

Әлегә клуб юк посёлокта. Бик яшь поселок бу. Аның тарихы быелгы яздан гына башлана. Гомуми ашханәнең залы вакытлыча клуб итеп файдаланыла иде. Сәхнәсез эш кыен булганга, яшьләр вакытлы гына сәхнә оештырырга булдылар. Беркөнне борыслар, ырмаулы такталар төягән грузовик ашханә янына туктады. Залның бер башына жыйнак кына сәхнә ясадылар. Түгәрәк членнары репетицияләрне кичләрен сәхнәдә үткәрә башладылар.

Көндөз эштә Алик белән Камил берни дә булмаган кебек мәш киләләр. Яңа йортларга электромонтаж ясыйлар иде алар. Көне буга көләләр, сөйләшәләр. Ә кич житеп, торак бүлмәсенә кайтып керү белән, аларның арасы тагыш ерагая. Камил киенә-ясана да, трубасын алып, репетициягә китә. Ә Алик? Алик ялгыз. Ул китапханәдән электр хагында язылган калын-калын китапларны алып кайтса да, алар шулай укылмаган килеш тумбочка өстендә ята бирәләр. Алик тәрәзәне ачып куя да өзлексез тәмәке тарта. (Бүлмәдә төтен исе була күрмәсен, Камил бик коры.) Ниһаять, аның түземлегә бетә, ул ап-ак күлмәктән, куе зәңгәрсу йон чалбардан урамга чыгып китә. Соңлаган бер бригада «Пионер» кранын автомашина белән каядыр тарттыра. Киенгән-ясанган бер төркем яшьләр почмактагы унсигез квартиралы, ике катлы йорт алдындагы кирпич өемнәренә утырып торалар.

Алик, ашханәгә житкәнче үк, ерактан оркестрның тигезсез тавышын ишетте. Ашханәнең бу башында кухня. Марля белән ябылган тәрәзәләр аша эчкә карасаң, ак калфаклы кешеләр мәш киләләр — иртәнге ашка әзерләнәләр. Тәрәзә өстендә вентилятор гөжләп утыра. Бу вентиляторны да Алик

үз куллары белән урнаштырды бит. Андагы һәрбер ролик, һәрбер чыбык аның кулыннан үткән. Тик яңа сәхнәне яктырту эшен генә Аликтан башка, төзелешнең атаклы электригыннан башка гына эшләделәр. Якынайган сәен, оркестр тавышы көчәя барды. Менә кинәт хор кычкырып жырлап жибәрде. Тәрәзәгә якын ук килеп житкән Алик кинәт сискәнеп китте. Артына борылып карады. Юк, беркем дә юк. Алик залга кермәде. Күрөп чакырып та алмадылар үзен.

— Әйдә, була бирсен!

Кайтырга чыкканда, аны юлда берәү куып житте.

— Ә, син икәнсең әле, Сафрон агай, саумы?

— Нәрсә, репетициядән кайтып киләсеңме?

Алик туңып китте:

— М-м, юк, мин концертка катнашмыйм бит.

— Ну?! Яз көне кырда бер жырлаганыңны ишеткән идем. Әмма сибәсең дә инде, малай! Әле, утызында концерт була дигәч, сине дә тыңларбыз дип тора идем.

— Мин ни... катнашучылар да гел бала-чага гына бит. Жыр өчен эшләнгән махсус зал да юк. Минем тавышка резонанс кирәк, зур зал кирәк.

Сафрон агай берәз дәшмичә барды:

— Алаен алай да. Быел язын ашханәне төзеп бетергәч, шәһәрдән килгән артистлар да концертларын шул залда гына куйганнар иде. Концертлары бик шәп чыкты.

Тагын тынлык. Дәшмичә бару уңайсыз Аликка:

— Яңа клубны өлгертик, һәм аның тамаша залында беренче булып минем жыр яңгырар. Менә бусына мин сине ышандыра алам, Сафрон агай!

— Ай-һай, егет!

— Миннән дә шәп жырлаучылары юк бит аларның!

— Ярар, ярар! Көтәрбез. Сиңа сулгамы? Хуш, Алик!

Аликның маңгае кайнарланып китте. Чыннан да нинди шәп идея! Алтын фикир. Бу тәбәнәк эссе залда тамак авырттырып, көчәнеп маташканчы, ул беренче чыгышны яңа

клубның зур залында ясар. Әлбәттә, ул — бишенче төзелеш идарәсендә яңа эшче, посёлокка быел яз гына күчеп килде. Әмма инде ул эштә үзен танытып өлгерде, жырда да бердәнбер талант. Яңа салынган клубта беренче чыгыш хаклы рәвештә аныкы булырга тиеш. Посёлокта тарихи эш була инде бу! Алик шатлыклы уйлар белән өенә кайтып керде, тәрәзәләрен ачып жиберде, кулларын күкрәгенә кушырып, кычкырып көлеп жиберде.

— Ләйлә! Тра-ля-ля-ля! Менә шунда күрерсең инде Аликның кем икәнлеген! Шаярма!

Төзелеш участокларында транспортёрлар, бетон изү машиналары туктатылдылар, көне буга әле бер якка, әле икенче якка үрелеп, күтәргеч краннар көндезгә гайрәтле хезмәтнең жимешләре алдында баш иеп, кул кушырып уйга талдылар. Кич жите. Күктә беренче йолдызлар күренде. Газета витринасы белән янәшә урнашкан белдерүләр тактасы һәркемне бүген кич концертка чакыра.

Алик бүген эштән Камилдән алдарак кайтты. Бүген концерт. Бүгенге концертка ерак участоктан да кунаклар килә, алар арасында Ләйлә дә булырга тиеш. Камилнең ярым сызгырып, ярым көйләп кайтуын ишетеп, Алик үзенең аяныч хәлен тагын искә төшерде.

— Син нигә кырына башламадың?

— Кырынмыйм, нигәдер кәефем юк.

Камил көлеп жиберде:

— Син, Алик, юкка гына куык кебек кабарасың, һични уйламыйча гына бүген концертка бар әле. Ләйлә дә киләм дигән иде бит. Кара аны, минем якташ кыз алдында үзеңне сынатма!

Алик, Камилгә каш астыннан гына карап, йөзен чытты.

— Үртәмә әле, зинһар өчен! Сөз минем бөтен планнарымны жимердегез. Карарбыз, концертыгыз ни дәрәжәдә массалык булыр икән.

Камил, иягенә сабын күбегә сөртә-сөртә, сак кына жавап



бирде:

— Без масаєрга жьєнмыйбыз, эмма син андый начар фикирлэрєңнєн айный алмасаң, бу юлы гына түгєл, башка вакытларда да безнең түгэрєктє урын булмас. Планнарым, имеш! Коллектив планнары белєн яши белєргє кирєк.

Алик, ирен кырыйлары белєн генє елмаеп:

— Карарбыз! Бездєн башка ерак китє алырсыз микєн, - диде.

Камил юынып-києнєп беткєнчє, Алик янадан бер сүз дє дєшмєдє. Камил чыгып китү белєн, тэрэзэлэрнє ачты, тэмакє тєтенєнє күмєлє-күмєлє, идєн буйлап йөргєлєдє. Камилнєң ашыгып, шул килеш ташлап калдырган эш киємнєрєн пөх-тэлєп кєнє тєрєп, ишєк янындагы тумбочкага урнаштырды. Урамнан көлгєн тавышлар ишетелє, бер тєркєм яшьлэр баянга кушылып жырлыйлар.

«Килермен» дигєн идє бит. Килгєндєр. Их Алик, Алик! Почєт тактасына да алдынгы эшчє дип синє язалар, жьєлєш-ларда өлкєн, тэжрибєлє эшчєлэр «иптэш Кириллов» дип тел-гє алалар. Юк!.. Ул сүнгєн папиросын атып бєрдє дє шартла-тып тэрэзэлэрнє япты.

— Барам!

Концерт башланган идє индє. Халык ашханє залына шыгрым тулган, эссєлектєн ишєклэрнє, тэрэзэлэрнє києрєп ачып куйганнар. Алик килгєндє, литва яшьлэрєннєн торган квинтет «Кояш баєды» дигєн литва халык жьырын жырлый идє.

Бу гажєп моңлы жьырны Алик элєк тє бик яратып тыңлый идє. Бүгєн дє ул тэрэзє кашагасына барып сөялдє нєм искиткєч бу көйнє йотылып тыңлады. Ачык тэрэздєн салкынча жил керє дє тєнгє милэүшэлэрнєң исєрткєч исєн китєрє. Көчлє кул чабулар Аликны уятып жибэрэлэр. Сэхнєдє — күптєн түгєл генє килгєн грузин яшьлэрє. Аннары белоруслар. Ор-кєстрный берєнчє чыгышын эшчєлэр бик көчлє алкышлады-лар. Алик тыгыз рэтлєрдєн Лэйлєнє көчкє генє эзлєп тапты,

Тапканнан соң, күзе Ләйләдә генә булды. Концертның уңышлы баруын Алик сизә, халыкның көчле кул чабулары, хуплау тавышлары аны да ияртеп алып кереп китә, тик концертны алып баручы Анна Павловнаның сәхнәдә күренүе белән аның йөрәге төшөп киткән кебек була. Аннан тиз генә Ләйләгә күз төшерә. Ләйлә вакыт-вакыт әйләнгәләп карый, гүя Аликның йогышсыз уйларын сизә һәм аны шелтәли иде.

Концерт бетү белән, сәхнәгә Сафрон агай чыкты. Ул Анна Павловнаның кулын кысты, нидер сөйләде. Аннары икесе дә, халыкка якынарак килеп, нидер әйттеләр. Тик аларның сүзләре халыкның көчле кул чабулары астында югалып калды, чыгарга дип ишек янына ук килгән Аликка ишетелмәде.

Нишләргә? Якын барыргамы, юкмы? Халык ташкыны белән урамга чыккан Аликның башында сораулар тыгызландылар. Камилнең житди йөзе кайдадыр чагылып китте.

— Ләйлә! Бер генә минутка!

— Алик! Миң сине югалган дип тора идем.

Алик, кияргә оныткан фуражкасын кулында бөтәрли-бөтәрли:

— Гафу ит мине, соңгарак калып килдем. Мәктәп төзелешендә төнгә сменага күчәләр, шунда мәйданга чыбыклар суздык, лампочкалар элдек, - диде Алик. Ялганым сизелмәде микән дип, тиз-тиз генә Ләйләгә карап алды.

— Чакыруың өчен рәхмәт, концерт барыбызга да бик ошады.

Алик шатланып китте:

— Ошады дисен, алайса?

Ләйлә, тукталыбрак, Аликка карады:

— Тик менә сине генә сәхнәдә нигәдер күрмәдем. Түгәрәкнең йолдызы мин дип әйткән идең шикелле син? Йолдызны берәр болыт капладымы әллә?

— Юк та... - Алик берәз уйланып торды. - Әллә ничек кенә булды инде. Тыңла әле, Ләйлә, мин сиңа сүз бирәм.

Яңа клубны тиздән салып бетерәчәкбез. Яңа клубта бе-

ренче концертта беренче жыр минеке булачак. Ышаныгыз менә.

Ләйлә көлемсерәде:

— Ай-һай, булыр микән?

Алар юл кырыена чыктылар. Анда бер машина тора иде. Аның янындагы төркөмгә якынлаштылар. Кемдер кычкырды:

— Ләйлә, китәбез!

— Хәзер киләм. Йә, Алик, хуш! Камилгә сәлам әйт. Үзен күрөп тормыйм, әле шушы көннәрдә аның янына килеп чыгасым бар. Уңышлары белән минем исемнән котла.

Алик тавышын түбәнәйтте:

— Ләйлә, китми тор! Берәрсеннән мотоцикл алып, үзем озатып куярмын.

Ләйлә күрешергә кулын сузды:

— Күрешербез әле. Тиздән яшь төзүчеләрнең слёты була, диләр ич. Хуш! Ә беренче жырны тыңларга һичшиксез килермен.

— Хуш, Ләйлә!

— Алик, нигә «жаным» димисең?

Алик җавап бирергә өлгөрмәде, машина гөрли башлады. Ләйләгә югарыдан берничә кул сузылды.

— Хушыгыз!

— Хушыгыз!

Берничә көннән соң Алик Ләйләне тагын очратты. Ләйлә йомыш белән төзелеш идарәсенә килгән иде, юл уңаеннан, Камилне күрергә дип, торак йортына керде. Концерттан соң, кайнарланып китеп, Алик Камилгә авыр сүзләр әйткән иде. Әмма Камилнең кызып китмичә җайлап кына биргән җавабы, бигрәк тә соңгы «Ә үзең миннән комсомолга рекомендация сорарга телесең» дигән сүзләре Аликны нык кына уйга төшерде. Ул, Камил белән очрашмас өчен, таныш агрономында кунгалады. Эштә дә очрашмадылар алар. Шуңа күрә, кызарып китеп, ул Ләйләгә Камилнең кайда икәнлеген дә әйтә алмады. Ләйлә, хужаларча, бүлмәгә күз йөртеп чыкты да:

— Әйт әле, Алик, нигә син коллективтан качасың? - дип сорады.

— Нигә? - диде Алик, авырсынып кына.

— Нигә син, үз районыгызда гына эшләмичә, монда күчеп килдең? Озын бер сумнар өченме?

— Нигә алай дисең, Ләйлә?

Ләйләнең көләч күзләре елтырап киттеләр:

— Синең башкача булуыңны күрәсем килә.

Алик ихтыярысыз Ләйләгә таба тартылды. Алар озак кына сөйләштеләр. Соң иде инде, энгер-меңгер куеланып, жир өстенә төн ятты. Радиодан колхозчылар соравы буенча концерт бирәләр. Стенадагы жиз трубаның юклығына игътибар иткән Алик:

— Камил репетициядәдер, ахры. Теләсәң, барып кайтыйк.

Бераз сүзсез генә бардылар. Урамнар буш. Быел яз гына утыртсалар да, мул яфрак ярып үсеп киткән тополь агачлары дала жирендә акрын гына лепердиләр.

— Яратам мин жәйге кичләрне, - диде Ләйлә.

Аларны кирпич төягән ике машина куып житте.

Водопровод өчен чокырлар казылып, урам бераз жайсызланган булганга, машиналар акрын гына уздылар.

— Бу мәктәп төзелешендә, - диде Алик, - хәзер өч смена туктаусыз эшли, яңа уку елына мәктәпне өлгертәбез.

— Ә клуб?

— Эш куллары житми, клуб бераз соңгарак өлгерер инде. Менә килеп тә житәбез...

Алик үз күзенә үзе ышанмады. Кирпеч төягән машиналар клуб участогына кереп киттеләр. Анда утлар яна, кешеләр йөриләр, бер кырыйда бетон изү машинасы гөрли.

— Нәрсә, клуб төзелешендә дә төнге смена оештырдыгызмы әллә? - дип сорады Ләйлә,

— Әйе... Чыннан да, бик гажәп. Кемнәр икән бу? Әле ике-өч көн элек кенә эшчеләр житешми дигәнне ишеткән идем.

Кинэт клуб стенаһы эчендә оркестр уйнап жибәрде. Кемдер оркестр уйнавына, бетон изү машинаһының гөр-ләвенә, транспортёрларның шаулавына кушылып жырлый иде. Көтмәгәндә кирпеч өмнәре арасынан Анна Павловна килеп чыкты. Ул, бертуктаусыз елмаеп:

— Ә, Алик! Килеп життеңме? Котлыйм, әйттем бит мин, Сафрон агай, Алик комсомол яшыләр өмәсеннән читтә кала-чак түгел, дидем.

Алик янына ак альяпкыч япкан, кулларына чүкөч һәм кечкенә көрәк тоткан Сафрон агай басты:

— Онытмадым әле мин синең вәгъдәңне, дус кеше! Бүген рәхәтләнеп жырлай аласың!

Ләйлә яктыгарап чыкты:

— Комсомол яшыләр өмәсе, димәк...

— Әйе, клуб бит үзөбезнеке. Тизрәк, тизрәк салып бетергә кирәк. Шуңа күрә яшыләр эштән соң буш вакытларын клуб төзелешенә бирергә булдылар. Карагыз әле, күпме кеше жыелды. Оркестрны да чакырдык...

Анна Павловна, - дип, кемдер каршы яктан кычкырып жибәрде.

— Хәзер, хәзер!

Ләйлә күзләрен түбән төшөргән, кызарган Аликка борылды:

— Нәрсә, Алик? Яңа клубның яңа залындагы беренче жыр сиңа насыйп булмаган икән, ә? - диде.

Алик дәшмәде. Аның күңелендә көрәш бара иде, Ә клуб эчендә яш тавыш, үзенә тарихи чыгышына бер дә игътибар итмичә, һаман яңгырый иде.

Ниһаять, Алик:

— Әйе, Ләйлә, тормышта бер мәртәбә артта калсаң, ялгышыңны төзәтергә ашык икән. Камилне чакырайыммы? - диде.

— Чакыр да, бар, синең урының анда, - дип, Ләйлә кулы белән өскә күрсәтте.

Бераздан икенче каттагы басмалар өстендә Аликның тачка белән кирпеч алып баруын күзәткән Ләйлә белән Камил бер-берсенә карап елмайдылар.

*1956*